

LILLE HANS

Af
MOGENS BENDIXSEN

Som E-bog
Af
THOMAS D. SMELTVIG P.

Blade fra en sag omkring en tjenestedreng

LILLE HANS

AF
MOGENS BENDIXSEN

Med tegninger af Torben Madsen

BROLØS – HERNING/Gjellerup 1991

Om bogen

Hvorfor drage en 60 år gammel politi- og retssag frem? Nogle vil måske endda mene: Rippe op i den.

Forklaringen kan være, at nogle sager har en tilbøjelighed til at leve så længe i erindringen – og det drejer sig ikke mindst om sager, hvor børn har været hovedpersoner – at der danner sig myter.

Hvad var det egentlig det hele gik ud på?

Sagen om Lille Hans, den 11-årige tjenestedreng, der på en landejendom ved Kølkhjør sydøst for Herning i efteråret 1930 blev pryglet så voldsomt af sin husbond (det mente i hvert fald senere landsretten), at lægerne var forfærdede, da de fik ham til behandling, var en sådan sag.

I hele landet talte man om den, og på Herningegnen var sindene naturligvis stærkt oprevne – men meningene også delte. Var der mon ikke noget om, at de klø havde været fortjente? Så sent som i 1987 skrev en tidligere herningenser, universitetslektor og cand. Mag., i nogle erindringer (Hardsysselfolk I. Livet i byen) bl.a. om kammeraterne i barndommens Herning:

»De fra Sandagerland var jo helt håbløse, de gik i bare tæer om sommeren og træsko om vinteren. De kom også tidligt ud og tjene hos bønderne. Så kunne man se dem om søndagen eller til markeder i det posede blå tøj, folk fra landet gik i til pænt dengang. En af dem kom helt galt af sted. Han blev pryglet, så han rendte af plads, og det kom til børnemishandlings sag. Borgerskabet fordømte det skam, og man samlede ind og alting, men enkelte ville nu mene, at knægten ikke havde været sagesløs. Et barn er ikke helt uskyldig i at blive bundet med reb i en stald og tæsket halvt fordærvet! Årtier efter føler man sig skyldig i tanken om,

hvad Hans måtte udstå midt i ens sorgløse og solbeskinnede barndom«.

Selv kunne jeg som dreng i Herning i 30'erne ikke undgå at høre om Lille Hans. Men altid var det svært at få rede på, hvordan det hele forholdt sig, for de voksne havde deres faste meninger om, hvor galt eller ikke galt, det hele havde været.

Senere fik jeg nær forbindelse med førstelærer Johannes Rolsted, Kølkjær, der ofte kiggede ind på mit kontor. Så kunne det ske, at talen faldt lidt på – ja, Lille Hans. Rolsted havde været lærer for den lille tjenestdreng og havde kendskab til meget af det, der var passeret.

Nu mere end 60 år efter oprulningen af sagen er trangen til at dykke ned i dens støvede akter resulteret i disse blade.

Var Lille Hans-sagen tidstypisk? Ja, desværre nok i nogen grad, for mange børn fra småkårshjem kom – ofte via værgeråd – i tjeneste i alt for ung en alder. Og hvis deres husbønder ikke kunne vurdere, hvor meget de med rimelighed kunne forlange af dem, gik det ofte galt. Manglende fysiske kræfter, hurtighed og udholdenhed blev ofte forvekslet med dovenskab og trods, og så vankede der lussinger eller det, der var værre.

Alligevel er sagen om Lille Hans noget for sig selv. Ellers ville den ikke have prentet sig så længe, at man stadig kan møde spørgsmålet: lille Hans - var det ikke ham drengen ude fra Godthåbsvej?

Jo, det var. Det følgende er en gennemgang af sagen, sådan som den udviklede sig fra en bilists møde med en forpint dreng på landevejen en tidlig morgen til en dom afsagt af Venstre Landsret i Viborg et halvt år senere.

Lagt sammen dannede og danner brikkerne et billede. Men ikke alle så det samme. Er det også tilfældet i dag?

MOGENS BENDIXSEN

* Hvor ingen anden kilde er anført, bygger de gengivne replikker fra retsmøderne på Herning Folkeblads referater fra disse.

Drengen Hans' husband modtog og afsonede sin straf i 1931; regnskabet var gjort op. Af samme grund er hans og familiens navne ikke medtaget i denne bog.

Optakten

Om morgen fredag den 24. oktober 1930 kom en repræsentant fra Herning kørende i sin bil på landevejen i nærheden af Kølkjær. I vejsiden så han en lille purk, der med stort besvær arbejdede sig frem. Han kunne næsten ikke gå; engang imellem faldt han, og det var tydeligt at se, at drengen enten var syg eller i høj grad forkommen.

Da bilisten kom helt hen til drengen, var det et sørgeligt syn, der mødte ham. Drengen bar alle tegn på grov misrøgt og mishandling. Han fortalte, at han var på vej til Kølkjær skole, og repræsentanten styrede straks kursen mod denne.

Her blev han modtaget af førstelærer Johs. Rolsted, der hjalp drengen ind i lærerfamiliens lejlighed. En nærmere undersøgelse viste, at Hans, som eleven hed, havde skåret sin ene fod på et stykke glas. I såret var der gået betændelse, og foden så forfærdelig ud. Fru lærer Rolsted sørgede for at rense såret, så godt det nu kunne lade sig gøre, og Hans fik noget at spise, hvorefter han kvikkede op.

Det var sket før, at fru Rolsted havde taget sig af Hans, fordi det var galt med foden, og fra skolen havde han også fået en seddel med hjem til husbonden med pålæg om at tage bedre vare på ham. En handling, der resulterede i, at husbonden opsøgte læreren og bearbejdede ham, at drengen var blevet holdt tilbage. Han skulle komme hjem til tiden.

Repræsentanten fra Herning var imidlertid ikke til sinds at lade tingene gå deres gang som hidtil.

Efter samråd med lærer Rolsted underrettede han pastor H.F. Hansen, Rind, der var formand for værgerådet og skolekommissionen i Rind kommune, om drengens forfatning.

Kort tid efter kom pastor Hansen til stede i skolen, og han tog en rask beslutning og kørte drengen til kredslæge C. Sørensen i Herning for at lade denne se på ham. Efter en kort undersøgelse beordrede kredslægen den forkomne dreng indlagt på sygehuset, hvor overlæge H. S. Biilmann gik i gang med en nærmere undersøgelse. Han kunne næsten ikke finde et sted på drengens krop, der ikke bar mærker af slag eller anden misrøgt. I journalen blev observationerne opregnet i 28 punkter.

Hans' fulde navn var Hans Smeltvig Hansen, han var 11 år og søn af enkefru Jensine Hansen, Godthåbsvej 16, Herning. Faderen Jens Hansen, der var fra Ørrre, hvor familien først havde boet, havde været kusk hos en vognmand på Godthåbsvej i Herning. Men fire år i forvejen var han død af mavekræft, 37 år gammel.

Moderen stod nu tilbage med seks uforsørgende børn, fire piger og to drenge. Hun gik ud og vaskede for folk, men som ofte under sådanne forhold: familien kom under offentlig forsørgelse. Det betød 12 kr. om ugen til føden samt husly, brændsel og lidt tøj.

Under disse forhold talte moderen i vinteren 1929-30 med Hans om, at det ville hjælpe alle, hvis han som den ældste af drengene fik en plads på en gård i oplandet, når han i marts fyldte 11 år. Det var en beslutning, Hans ikke havde noget imod. Han var kraftig af sin alder, og adskillige jævnaldrende havde pladser som tjenest drenge på landet.

På »Hedegården« i Kølkjær ved den nuværende Hedegårdsvej, boede 26-årig gårdejer med sin kone og en lille

datter. Efter at have haft forskellige landbrug købte familien i 1927 »Hedegården«, der blev drevet med hjælp fra en tjenestepige og en tjenestedreng.

»Hedegården« var opført i 1914 af lederen af Statens Forsøgsstation i Studsgård, Forsøgsassistent Overgaard. Det var på et tidspunkt, da der på grund af 1. verdenskrig var højkonjunktur for dyrkning af brødkorn, og Overgaard mente, at hvis man tog hede ind, brød al-laget og sørgede tilstrækkelig tilførsel af gødning og mikronæringsstoffer, kunne man hurtigt få lige så stort kornudbytte på hedejord som på lerjord.

Det var ikke forkert, men da verdenskrigen var sluttet i 1918, slog markedet om i 20'erne og efterspørgslen tog af. Overgaard valgte kort efter at afhænde gården.

De bristede forventninger er oversag til forvirrende bygningsmæssige indtryk »Hedegården« stadig i dag frembyder. Oprindeligt hørte 600 tdr. Land til – det meste ganske vist hede, så navnet var ikke tilfældigt – og der var lagt op til at skabe en slags herregård med to »stokværk«, hvoraf det øverste var af bindingsværk.

Kun stuehus og stald nåede imidlertid at blive opført – og overtaget på stalden blæste endda af under en storm i 20'erne og blev ikke senere genopført.

Det var altså denne ejendom, den unge landmand købte og efter sin egen formening var kommet til at give for meget for. Da samtidig verdensøkonomien tegnede mere og mere dystre udsigter for landbruget, var der under en hårdt anspændt økonomi, ægteparret startede deres tilværelse på den forblæste og isolerede ejendom knap 3 kilometer vest for Kølkjær by. Til bedømmelsen af det, der senere skete, hører denne baggrund med i billedet. Pengesorgerne gjorde det be-

stemt ikke lettere for ejeren at tøjle et temperament, der let bragte ham i voldsom affekt.

Gennem en annonce var Hans' moder kommet i forbindelse med »Hedegården« og der blev aftalt en løn på 35 kr. For sommeren 1930. Hans skulle deltage i forefaldende arbejde: Malke, gøre rent i stalden, luge i roerne osv. Han skulle begynde lige efter påske og samtidig flytte sin skolegang fra Nørregades skole i Herning til Kølkhjær skole.

I begyndelsen syntes alt at gå godt, men så ændredes billedet, og i retsmøder på tinghuset i Herning og senere i landsretten i Viborg oprulledes de forhold, der skulle blive samtaleemne landet over.

Samfundssvigt

Det var Herning Social-Demokrat, der først bragte sagen frem til offentlighedens kundskab, tre dage efter at Hans var samlet op på landevejen. En forbedring af de forhold, der blev budt tyende på landet dengang både med hensyn til arbejde og logi, var sammen med fremdragelse af tilfælde, hvor børns arbejdskraft blev udnyttet, et mål for den socialdemokratiske presse. Arven gik helt tilbage til Peter Sabroe, den varmhjertede forsvarer for samfundets stedbørn (1867-1913).

Derfor var det ikke mærkeligt, at den nytiltrådte redaktør på Herning Social-Demokrat, Peder Pedersen, ikke lagde fingrene imellem, da han erfarede om den behandling, den lille patient på Herning Sygehus tilsyneladende havde været udsat for.

Mandag den 27. oktober 1930 kunne man i bladet under overskriften »11 Aars Dreng mishandlet i Kølkjær« læse om, hvordan Hans var blevet fundet på landevejen og indlagt på sygehuset.

»Dermed er drengen foreløbig i sikkerhed«, konstaterede redaktøren. »Han får nu sårene behandlet, både betændelsen i benet og de andre sår, han har på kroppen, stammende fra mishandling. Men derefter bliver spørgsmålet, hvorledes det er muligt, at en mand, der tager et barn i sin tjeneste, kan behandle det således. Er det mon nødvendigt at få ham klapset af, at han i fremtiden kan optræde menneskeligt, i hvert fald over for børn, han har i sin tjeneste?

Sagen er nu for så vidt i gode hænder, som alle autoriteter nu er sat i bevægelse for at hjælpe barnet over dets lidelser og skaffe sagen oplyst.

Imidlertid har sagen en side, som vender ud mod samfundet, til os alle, idet det er en hel samfundstragedie, som her er udspillet uden for vor dør, lige midt i den by, vi selv bor i, og hvor mange tror, at alt er såre godt«

I de følgende dage fulgte Herning Social-Demokrat sagen op med nye reportager og rejste spørgsmålet, hvorfor naboerne ikke havde foretaget sig noget, når mishandlingen af Lille Hans tilsyneladende havde stået på i måneder i træk. Hvordan kan det være, at ellers varmhjertede mennesker kan se på noget sådant og endda være tilfredse med sig selv? Spurgte bladet.

Også spørgsmålet om det offentliges forsørgelse af den faderløse familie på Godthåbsvej kom bladet ind på ved om de 12 kr. om ugen at skrive:

»Og så forlanger det samme samfund, at enken skal opdrage sine børn til at blive gode borgere og borgerinder; går det galt, ja så rynker man på næsen af de børn, der bærer sig sådan og sådan ad. Værgerådet kommer måske og tager børnene bort fra hjemmet, bort fra mor, der ikke kan magte opdragelsen, måske fordi hun er nød til at gå på arbejde, når der er noget at få, bliver forslidt og krumbøjet, bliver træt og tung i sindet, og det hele kører sammen for hende.

Så kommer - som i dette tilfælde. Lille Hans hjem en søndag. I den alder, han har, skulle han være rask og livlig, men han kommer hen ad vejen med alvorlige og tungsindige ansigtstræk, lignende en mand på 70, siger vor hjemmelsmand. Han fortæller sin mor om de forhold, han lever under, og han vil nødig tilbage igen. Moderen og

hendes dreng græder søndagen igennem, men intet hjælper. Hans må atter af sted og lover sin mor at holde ud til 1. november; så måske kan han få lov til at komme et andet sted hen – for hjem til mor må han ikke komme.

Nu kommer denne sag for retten. Nogle gruopvækkende scener vil blive rullet op, og samfundet vil dømme den skyldige. Men var det ikke nok så godt, om samfundet hjalp enkerne, så de virkelig kunne være mødre for deres børn?«.

På »Hedegården«

Herning Social-Demokrat lagde ikke skjul på, at man på egnen erkendte, at drengen havde haft det slemt på »Hedegården«, men han havde også selv sine fejl. Og i en artikel den 31. oktober stillede bladet det direkte spørgsmål til fru lærer Rolsted: Ville Hans stjæle?

»Det kan man vist godt kalde det. Han to jo maden fra skolekammeraterne. Vi lovede ham, at hvis han ville holde op med det, skulle han få det, han kunne spise, hos os lige til november. Så skulle han jo ikke længere på »Hedegården«.

- Var han sulten?
- Sulten? Ja, det var han vist altid. En dag, da vi gav ham mad, spiste han 20 stykker smørrebrød, en anden dag 10.
- Hvorfor meldte De ikke sagen til politiet eller værgerådet?
- Vi syntes jo, at det måtte være andres sag – og vi havde jo desuden hjulpet ham det, vi kunne. Folk, der vidste bedre besked og så, hvordan han blev behandlet, burde have taget sig af det.
- Er Hans ikke en sinke? Spørger vi.
- Nej, lyder svaret. Han er lærenem, og jeg synes selv, han er en god dreng.
- Var han bange for sin husbond?
- Ja, det tror jeg. Han græd, når hans navn blev nævnt«.

Redaktør P. Pedersen benyttede turen til Kølkjær til at tale med flere beboere.

Bl.a. forklarede værgerådsmedlem, købmand A. Jensen, at værgerådet ikke tog sig af sagen på

et tidligere tidspunkt, fordi man jo ikke kan tage sig af alle folks børn. Og så fortsætter artiklen:

»Vi kører over det magre hedeland. Vejen er ujævn og pløret. Flere gange er vognen ved at gå i stå mellem lyngbakkerne, men endelig – efter at have forceret en uendelighed af mudderpøle, dybe huller og sammenkørte markveje, når vi ud til den gård, hvor Hans for nogle nætter siden brød ind og stjal mad.

Ejeren, Niels Slumstrup, er hjemme. Han fortæller, at han flere gange i sommerens løb har taget sig af Hans og givet ham mad.

- Hans var altid sulten, siger Niels Slumstrup, og han havde en lang arbejdsdag, mange gange fra kl. 4½ om morgenen til kl. 10 om aftenen.

Det siges, at han har stjålet mad hos mig – det var så lidt at regne, synes jeg da. Det var bedre at spørge, hvorfor han gjorde det. Hans husbond blev rasende over tyveriet, og dagen efter det var sket, kom han til mig og sagde: Nu har jeg gennemtæsket den dreng, så ingen kunne gøre det bedre.

Vi fortsætter vor kørsel. Det er ved at blive mørkt. Vejen er næsten et bundløst søle. Månen bryder frem gennem et gråsort skyhæng. Og dér – langt fra naboer og alfarvej – ligger »Hedegården« som en hvid plet på de mørke hedagre. Gårdejeren står udenfor. Han ser bøs ud. Vi bliver budt indenfor. Dagligstuen er smuk – her mangler intet. Smukke, bejdsede træbænke langs væggene, bjælkeloft, et stilfuldt smukt hjem. Vi sætter os ved det lange træbord. En petroleumslampe kaster et rødt skær over stuen. Her er hyggeligt.

- Ja, jeg kan kun sige, at Hans var en skidt dreng. Jeg er blevet dårligt behandlet, for det er en løgn fra ende til anden,

Hedegaarden

Det de skriver om mig i bladene. Hans ville stjæle, det ligger til ham. Lærer Rolsted har altid haft en dårlig indflydelse på ham. De andre børn i skolen var misundelige over, at Hans altid blev favoriseret. Og de siger, at jeg har slået ham. Jeg har aldrig slået ham. Hvorfor skulle jeg det? Jeg har truet ham med det, men det hjalp ikke. Nu kan De følge med op og se, hvor han lå.

Vi går op ad en smal trappe og ind på loftet, og her i en lille krog ser vi Hans' sengeplads. Sengen er borte, i baggrunden skimter vi en del halm og hø. Her står en tyk stank af gødning og varme fra kostalden.

Så siger vi farvel og kører ind mod Herning«.

Anholdt

Der gik mere end en uge fra Hans' indlæggelse på sygehuset fredag den 24. oktober til politiet overtog sagen. Det skete først mandag den 3. november.

Det viste sig, at anmeldelsen fra Rind Værgeråd ved en fejltagelse var kommet i politikontorets papirkurv sammen med en tom konvolut (!). Anmeldelsen havde ligget inden i en blank konvolut, idet den personlig af værgerådsformanden, pastor Hansen, var indleveret på politikontoret.

Først mandag den 3. november havde man ved eftersøgning fundet konvolutten. Rind Værgeråd havde i skrivelsen, der var underskrevet af alle rådets fem medlemmer, anmodet om at lade sagen undersøge. Desuden forelå en lignede anmodning fra kreds læge C. Sørensen.

Med henvendelsen i hånden gav politimester Paul Hansen straks overbetjent Helstrup ordre til at optage rapport. Helstrup henvendte sig først til overlæge Biilmann for at få lægens forklaring på, hvor alvorligt drengen var blevet mishandlet.

»Men Helstrup kom ikke længere i sin undersøgelse, for overlægens forklaring var så rædselsfuld, at politimesteren, da han så den, straks tog til Kølkjær og anholdt gårdejeren«, som et blad skrev.

Omstændighederne ved denne anholdelse blev senere et åbnet brev (Herning Folkeblad, 25. november 1930) skarpt kritiseret af den anholdtes hustru, der skrev:

»Vi havde jo hørt, at min mand var blevet anmeldt, og den 3. november om formiddagen var min mand i Herning

Hos politiet for at forhøre sig om sagen, men blev afvist. Men hvad skete? Om eftermiddagen kl. 4½, da vi sad ved kaffebordet, kom hr. politimester Paul Hansen og hr. overbetjent Helstrup og anholdt min mand på en meget brutal måde. (Hvorfor skulle der gribes så hårdt ind, når anmeldelsen havde ligget i otte dage?).

Min mand måtte af sted med det samme. Kaffe fik han ikke noget af og dårligt nok de nødvendige klædningsstykker. Min mand ville ud og have seletøjet af hestene, men politimesteren sagde: Det lader De konen om! Da jeg syntes, at det hele var så grusomt, og jeg var nær knækket sammen, udbrød jeg:» Jeg kan ikke holde det ud«.

Da min mand gik hen og sagde farvel til vor lille pige, udtalte politimesteren bl.a.:» Sådan skulle De være mod andre folks børn, De menneskeplager med stenhjerte!« Men jeg betvivler, at politimesteren selv ville kysse andre folks børn. Og da jeg fortvivlet udbrød: » Vi har ikke sultet eller mishandlet drengen«, sagde politimesteren: Jo, *De* har sultet drengen! De, der selv er så tyk, at De knap nok kan gå!« (Med hensyn til gangen tror jeg nu nok, at jeg kan klare mig for politimesteren).

Da min mand sagde farvel til mig, udbrød politimesteren:» Ja, sig nu farvel til den lille skat, nu ser De hende ikke foreløbig. De skal nok få den hårdeste straf, der kan fås!«

Der stod jeg så alene, fuldstændig lammet af den brutale måde, min mand pludselig var revet fra mig på. Da jeg endeligt fik taget mig lidt sammen, så jeg kunne søge hjælp – stod jeg jo helt alene med bedriften og et lille barn – måtte jeg af sted med barnevognen trods slud og mørke. Den aften fik vores lille datter en forkølelse, som hun ikke er kom-

met over endnu. Er der ikke lov og ret i vort land? Kan man sådan hente en mand lige til aften og lade konen stå alene med det hele og et lille barn«.

Grundlovsforhør

Grundlovsforhøret blev holdt kl. 8 om aftenen i retslokalet på Tinghuset i Herning. Politimester Paul Hansen var mødt som anklager, dommersædet beklædtes af dommer J.C. Christensen, og som forsvarer for den anholdte var beskikket landsretssagfører Ebbesen hos Landsretssagfører Smedegaard Andersen.

Sigtelsen lød på overtrædelse af straffelovens paragraffer 202 og 203: Grov mishandling, vold, misrøgt og forsømmelse af værgeløst barn. At der var foretaget anholdelse forklarede med politiets ønske om at sikre, at gårdejeren ikke skulle påvirke kommende vidner i sagen.

Herning Folkeblad havde indtil dette tidspunkt overhovedet ikke omtalt sagen. I en redaktionel kommentar et par dage efter begrundede man tavsheden således.

»Når vi ikke har rørt ved denne sag, før den forleden aften var for retten, så er det fordi vi tror, at der er meget overdrevent i sagens fremstilling, og fordi vi har ønsket, at når sagen offentligt skulle frem, så ville vi vente med at omtale den, til begge parter kan høres samtidig, og det skete den dag, sagen kom for retten.

Har husbond forbrudt sig over for sin tjenestedreng, så bør han selvfølgelig drages til ansvar herfor og have den straf, der tilkommer ham, men han bør ikke i pressen dømmes, før han er afhørt«.

Referatet fra grundlovsforhøret fyldte i Herning Folkeblad tre hele spalter og blev bragt allerførst på forsiden under en 2-spaltet overskrift »En sag om barnemishandling«.

At der var politiske over- og undertoner i sagen fremgik af, at den anholdte i udenbys socialdemokratiske blade benævntes storbonde, men Herning Folkeblad nøjedes med at kalde ham husmand, hvilket nok også var en mere korrekt benævnelse.

Socialdemokratiets blade med hovedorganet Social-Demokraten i København i spidsen gjorde meget ud af, at Venstres presse havde tøvet med at beskæftige sig med denne affære, og at man deraf kunne udlede at den socialdemokratiske presse tilsyneladende var en den eneste, der turde tale de undertrykte sag.

Det fik bladet »Børsen« til at anklage Social-Demokraten for spekulation i affæren. Under overskriften »Væmmelse« skrev bladet:

»Videre er vi altså ikke nået endnu, end at hovedorganet for Danmarks største parti – tilmed i øjeblikket regeringsparti – kan tillade sig at benytte en mishandlingsaffære som udgangspunkt for en appel til bladets abonnementsprotokol efter i de vulgæreste vendinger at have givet en hel stand ansvaret for, hvad et enkelt medlem skal have udøvet. Social-Demokratens akkvisitionsmetoder er åbenbart ikke undergået den mindste udvikling siden århundredskiftet og trænger nok i allerhøjste grad til at blive reformeret. Thi på et så primitivt stade befinder dog vist »småfolkets« dømmekraft sig ikke i dag, at der væmmes ved en skandalejournalistisk af denne art«.

I grundlovsforhøret oplyste dommeren, at overlæge Biilmann til brug i retten havde fremsendt en erklæring, der omfattede 28 punkter vedrørende skader som følge af gennempregning. Der var ikke eet sted på kroppen, uden at der var vidnesbyrd om hårde klø; det er alt sammen mærker, der viser, at drengen gennem måneder er blevet pryglet.

Såvel overlægen som oversygeplejersken udtaler, at det er det værste de nogensinde har set af den slags mishandlinger. Huden over hele ryggen er således gullig og marmoreret af slag, der ses i form af lange striber.

Dommeren oplyste i øvrigt over for den anholdte, at drengen på sit sygeleje havde fortalt politiet, at han syntes godt om sin madmor. Den første tid havde også husbond været flink nok, men så begyndte han efterhånden at slå lussinger, og i de sidste måneder blev drengen pryglet med reb, pisk, jern-kogrime, skovl, greb, plejl eller hvad der var for hånden. Anledningen var som regel, at gårdejeren ikke syntes, at arbejdet i stald eller mark gik hurtigt nok.

Hans havde fortalt, at han sov på loftet under usle forhold og intet lys havde. I hans egen seng var der halm og derover en gødningssæk og over denne en dyne.

Den sidste aften, han var på gården, var han blevet pryglet med en kotøjr og blev senere bundet til sengen, så han ikke kunne røre sig om natten, hvorfor han ikke sov. Han var ganske nøgen da han blev pryglet.

Da han næste morgen havde hjulpet med morgenarbejdet i stalden, gik han 3 kilometer til skole, men kunne vanskeligt gå på grund af sit dårlige ben.

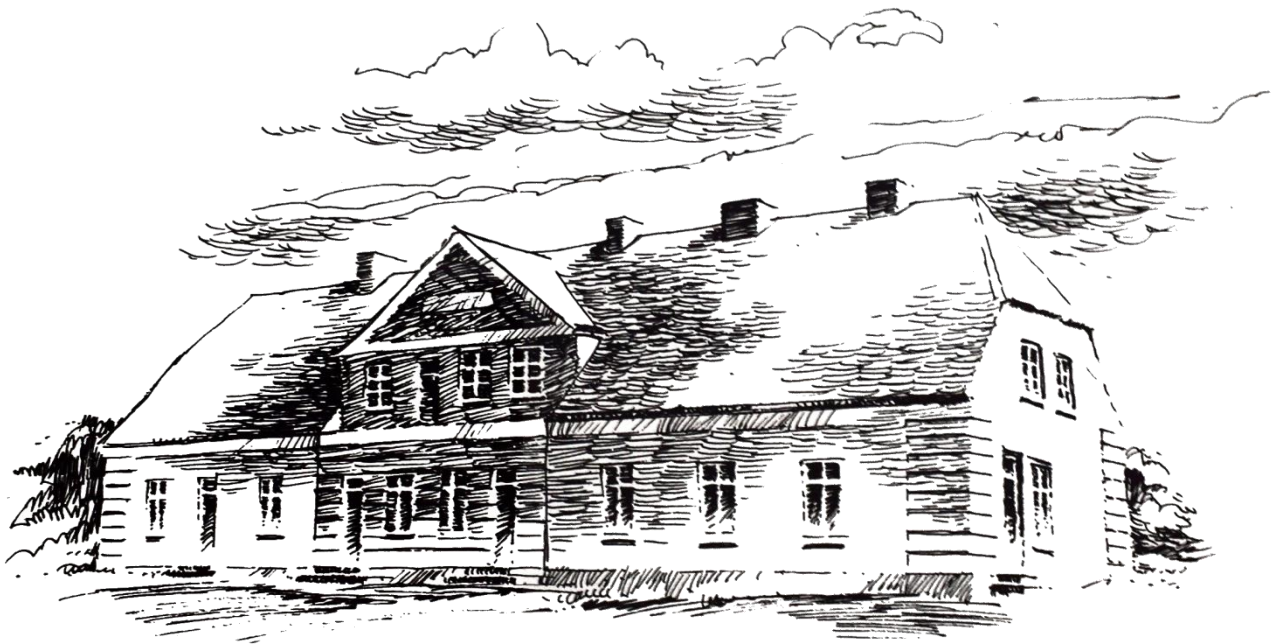
I Herning Folkeblads referat fra grundlovsforhøret hedder det videre:

Dommeren: Hvad siger De til Drengens forklaring? Er det rigtigt?

Anholdte: Jeg siger, at hele historien ligner drengen udmærket. Han er så løgnagtig og stjal alle vegne, hvor han kunne komme til det.

Dommeren: Har De ikke pryglet ham?

Anholdte: Nej aldrig. Jeg har nok revset ham nogle gan-

Kølkjær skole

ge, men ikke som af drengen forklaret. Det er mærkeligt, at sådan en knægt skal have lov til at sige sligt vrøvl. Han har bl.a. stjålet brød hos en af vore naboer, og denne har slået drengen derfor; det har drengen fortalt mig.

Dommeren: Har De da aldrig slået ham med de redskaber, han nævner?

Anholdte: Nej!

Dommeren: Hvorfra kan han så have fået alle de skader, overlægen nævner i sin erklæring, og som viser, at han er mishandlet over hele kroppen?

Anholdte: Jeg ved ikke, hvor skaderne stammer fra. Han har vel slået med drengene i skolen. Han pralede gerne af, at han var den stærkeste.

Dommeren: Hvornår revsede De ham?

Anholdte: Når han havde stjålet enten hos os selv eller hos naboerne. Han har stjålet ca. 20 kr. fra mig og 10 kr. fra penge min kone og desuden fra tjenestepigen. Jeg havde mine penge i et aflåst skrivebord, og det fandt han nøglen til og stjal penge flere gange. Også fra vort soveværelse stjal han penge.

Efter et indbrud i stuen, hvor han tog en rude ud for at komme ind, tog jeg i kraven på ham, men slog ikke. Jeg har aldrig sagt, at jeg har slået drengen. Da han efter tyveriet i stuen steg ud af vinduet, trådte han i det udtagne glas og skar foden, men han regnede det ikke for noget. Han var hård i det.

Dommeren: Selv om drengen stjal, måtte De dog ikke sådan slå ham.

Anholdte: Det har jeg heller aldrig gjort. Jeg har kun rusket ham. Jeg har ikke anvendt vold.

Dommeren: Har De heller aldrig givet ham en lussing?

Anholdte: Det mindes jeg ikke.

Dommeren: Har De heller aldrig sparket ham?

Anholdte: Nej!

Dommeren: Han siger, at De ofte pryglede ham med et reb i kostalden?

Anholdte: Det passer ikke.

Dommeren: Drengen klagede over, at han sultede og derfor stjal føden, hvor han kunne få den?

Anholdte: Han fik rigeligt at spise som vi andre. Men han havde det sådan, at han næsten altid var sulten. Han var ikke til at fylde og stjal derfor føde, hvor han kunne komme til det.

Dommeren: Hvorfor måtte han ikke have lys på værelset?

Anholdte: Fordi han var så slem til at ryge cigaretter. Tændstikker gav vi ham aldrig, da vi var bange for, at han skulle brænde det hele af. Hans værelse var lige ind til vort soveværelse og et godt værelse. Kun de sidste dage var han ude på loftet, da der skulle gøres hovedrent på hans værelse. Han havde godt sengetøj. Det med gødningsækken i sengen er noget vrøvl.

Dagen før han blev taget fra os, blev han i mørkningen stanget af en tyr. Han vrælede op i gården, så jeg blev halt forskrækket. Han sagde dog lidt efter, at han intet fejlede.

Han havde en hævelse på sit ene ben; det skyldtes et uheld med trillebøren.

Dommeren: Hvorfor tror de, at han stjal mad, når han fik nok at spise?

Anholdte: Han stjal for at få penge. Hvis han ingen penge kunne finde, stjal han mad eller hvad der ellers var for hånden. Min hustru og pigen kan bevidne, hvor slem drengen var, og hvad vi døjede med ham. Kun for hans mors

Skyld beholdt vi ham. Hun bad mig to gange om, at han måtte blive.

Jeg beklagede mig to gange til værgerådsmedlem købmand Jensen over drengen, men der var ingen der ville tage sig af ham. Først nu da andre klager, er der blevet gjort noget, men nu vender man det hele over mod mig. Det var næsten en lidelse at have den dreng.

Dommeren: Var drengen velbegavet?

Anholdte: På en vis måde var han. Han kunne hitte på at opdigte de forfærdeligste historier. En dag havde vi fundet ham liggende i en fure i marken, og hylede op om, at han havde fået en stor sten ned over benet. Sagen blev undersøgt, og det viste sig at være opdigt. Der var heller intet at se på benet.

Dommeren: De skal have pryglet drengen en aften og bundet ham til sengen?

Anholdte: Det har jeg aldrig gjort. Jeg har truet dermed, men ville aldrig have gjort alvor deraf. Grunden til truslen var, at drengen ved nattetide havde været inde på vor nabogård, hvor han fra spisekammeret stjal madvarer. I en stor margarineæske, der stod under drengens seng, fandt man 6 rundstykker og noget syltetøj, kniv, gaffel og en ske.

Hverken min kone eller jeg vidste, at drengen var syg den morgen, han blev fundet på vejen af en bilist. Han havde hjulpet om morgenen i stalden, og der var intet at mærke på ham. Han havde ikke fået lov at gå, hvis vi vidste, at han var syg.

I grundlovsforhøret oplyste overbetjent Helstrup, at Hans på sygehuset lå med ret høj feber, 39 grader. Hans dårlige tilstand stammer efter alt at dømme fra den mishandling, han har været udsat for. Han får feberkost, og

Man fortæller på sygehuset, at drengens appetit er abnorm.

Anholdte: Han kunne hos os spise, så man blev ligefrem dårlig deraf. Han havde gået ude på marken og skreget, fordi han forspiste sig.

Politimesteren ønskede gårdejeren fængslet, men dommeren nøjedes med at opretholdte anholdelsen i 3 x 24 timer. Imens kunne politiet prøve og finde frem til eventuelle vidner til prygljerne.

Vidner

Da retten torsdag den 6. november om formiddagen igen var sat på Tinghuset, var tilhørere strømmet til, så retssalen var fyldt, længe før mødet skulle begynde. Flere hundrede måtte gå uden at komme ind, så stor opsigt havde affæren vakt.

Der knyttede sig især stor interesse til afhøringen af den 17-årige Maren Henriksen, der havde været tjenestepige på »Hedegården« sammen med Hans, men som nu ikke mere var på gården.

Til politiet havde hun sagt, at Hans var upålidelig og ikke rar. Der var altid mad nok, også til drengen. Hans seng og værelse var i god stand. Drengen stjal mad og penge flere gange. Hun mente, at husbonden havde slået Hans flere gange både i kostalden og i laden, når de var ene, men hun havde aldrig set drengen få prygl. Han skreg imidlertid højt flere gange. At han var blevet bundet til sengen, havde hun aldrig hørt. Derimod var det rigtigt nok, at tyren havde stanget drengen.

Maren Henriksen gentog denne forklaring i retten. Tre dage før Hans blev fjernet fra ejendommen, hørte hun, at han skreg i stalden, hvor gårdejeren var inde med ham. Drengen skreg i ca. 5 minutter.

Forsvareren: Har De set husbond have reb eller andet i hånden, når han gik ind i stalden til drengen?

Vidnet: Nej, han havde aldrig noget med. Hans har klaget sig til mig over de prygl, han fik, men jeg ville ikke høre på ham, da jeg ikke kunne lide ham.

Tjenestepigen forklarede, at et par aftner før Hans blev fundet på vejen, fik han klø på loftet. Hun hørte drengen skrike et par minutter, og hun stak hovedet under dynen for ikke at høre derpå. Næste morgen fejlede drengen tilsyneladende intet. Men han havde haft adskillige uheld under tjenesten på »Hedegården«. En dag faldt han af en vogn og ned på en roemark, en dag faldt han af sin cykel, han forslog sig på en trillebør, og en ko trådte på ham.

Hustruen på gården fortalte som vidne, at hun to gange havde set sin mand give drengen en på siden af hovedet med flad hånd for at få ham til at bekende. Den ene gang var fordi Hans havde røget i sengen, hvilket han nægtede. Der lå dog cigaretstumper i sengen. Da drengen til trods herfor stadig benægtede, havde hendes mand slået.

Politimesteren: Har De ikke hørt drengen skrike? De må endelig sige sandheden.

Vidnet: Nej, det har jeg ikke. Han har aldrig beklaget sig til mig over, at min mand slog ham. Jeg bemærkede ikke, at han havde en dårlig fod eller var i dårlig forfatning. Han talte heller ikke om, at han havde taget nogen skade af at blive stanget af tyren. Han havde et par sår i hovedet, og de stammede fra, at han var løbet mod en stolpe. Desuden havde han skåret en fod på nogle glasskår. Han gik iøvrigt altid så underligt på benene.

Dommeren: Drengen bærer vidnesbyrd om at være mishandlet, siger overlægen. Har De set noget til mishandlingen?

Vidnet: Jeg har kun hørt Hans græde, når han ikke ville bekende. Dagen før han blev fundet, sagde min mand til mig, at det ikke var til at holde ud at have den dreng. Han skulle have en seddel med til skolen om, at han skulle flytte, skønt hans mor havde bedt os om at beholde ham. To

gange sagde min mand til drengen, at han skulle sendes hjem, men han bad om at måtte blive.

Naboen, Niels Slumstrup, forklarede som vidne, at Hans havde beklaget sig til ham over kløene. Hans hoved havde været ophovnet som af slag, og hans hænder så også forslåede ud.

Et par dage efter Hans' madtyveri hos Slumstrup havde drengens husbond sagt, at nu havde han fundet stjalne madvarer i Hans' besiddelse og sådan kløet ham, at man ikke skulle tro han kunne holde til det.

Dagen før Hans blev fjernet fra »Hedegården« havde han sagt til Slumstrup, at han en morgen var blevet pryglet med en plejl.

Den anholdte: Det passer ikke. Jeg har heller ikke udtalt mig til Slumstrup, som han siger. Jeg sagde: Klø hjælper ikke længere på den dreng, nu vil jeg af med ham.

Politimesteren: Det er kun *Dem*, der taler sandhed!

Anholdte: Ja, jeg kan også nok have det behov med al den ondskab. Jeg fremkom med udtalelsen, for at Slumstrup ikke skulle prygle drengen.

Dommeren: Det lyder utroligt. Vil De Slumstrup, aflægge ed på, at Deres nabo har sagt, som De nu har forklaret?

Slumstrup: Ja!

Anholdte: Jeg sagde, at hvis Hans skulle have klø, måtte man slå ham så hårdt, at det var helt umenneskeligt.

Dommeren: Hvoraf kunne De slutte det, hvis De ikke havde kløet ham allerede? Sig hellere sandheden.

Anholdte: Jeg havde hørt, at drengen havde fået klø i Herning.

Slumstrup: Min husbestyrerinde har også hørt udtalelsen, idet hun var tilstede.

Anholdte: Hun er endnu mindre troværdig end Slumstrup. Vi kunne ikke være i marken, uden at hun råbte efter os.

Ved retsmødets slutning blev gårdejereren sat på fri fod med pålæg om ikke at forsøge at påvirke eventuelle vidner.

Hans' forklaring

Om eftermiddagen samme dag blev retten sat på sygehuset, hvor Hans afhørtes i sin sygeseng. Han var endnu ikke helt rask nok til at være oppe. Herning Folkeblad berettede:

»Drengen blev kørt ind i rettens værelse – patienternes opholdsstue – af Søren Ane. Drengen spiser mere end voksen, ja ligefrem æder hverdag, fortæller sygeplejersken. På sygehuset vil man nu undersøge, hvorfra denne sygelige tilbøjelighed til mad stammer. Det er åbenbart en abnormitet hos ham, som – fortalte overlægen – godt kan have bevirket hans mani efter at stjæle fødevarer«.

Til stede ved afhøringen var Hans' moder, overlæge Biilmann, politimester Paul Hansen, gårdejeren, statspolitiet og pressen.

Det var første gang, offentligheden fik lejlighed til at høre Hans' egen forklaring, og det var dommer J.C. Christensen, der udspurgte den 11-årige tjenestedreng, som fortalte, at hans husbond ofte havde slået ham. Det begyndte med kun et par lussinger en uges tid efter, at han var kommet i pladsen. I høsttiden slog han mig med pisken over ryggen. Slagene gjorde ondt, pigen så det.

Dommeren: Pigen siger, hun intet har set.

Hans: Jo, hun har. Jeg kunne ikke følge med at binde op, og husbond kaldte mig hen til maskinen og gav mig et rap af pisken.

Efter at jeg havde været hjemme i september, slog han mig en dag med en plejlstang over bagdelen. Han slog

hårdt flere gange. Det var i laden, og konen så det. Hun kom til og sagde, at han skulle holde op.

Dommeren: Hvorfor slog han dig?

Hans: Jeg havde skåret min fod og kunne ikke tåle at gå. Jeg skulle ud og harve. Han har flere gange slået mig med plejlstangen, bl.a. i kostalden. Den stod ved kostalddøren og blev brugt til at jage køerne ind med. En anden gang skulle jeg læsse roer på vognen og fik da også prygl.

Engang slog han mig med en kogrime af jern. Det var i stalden. Han slog mig flere gange med grimen. Engang slog han mig i marken med tømme, fordi jeg ikke kunne gå ret stærkt.

En aften slog han mig oppe på loftet med et brædt. Det var den aften, han fandt margarinekassen under sengen. Han holdt om brædtet, der var tyndt, med begge hænder og slog mig i enden, så brædtet brækkede. Det var ude på loftet lige uden for deres soveværelse. Madmor så det inde fra soveværelset. Husbond satte efter pryglene det ene ben på ryggen af mig og det andet på bagdelen. Hans ben var bare, da han stod oven på mig, mens jeg lå på maven på loftgulvet. Derefter sagde han, at jeg skulle gå i seng.

Dagen efter slog han mig igen med kogrimen. Også om aftenen slog han mig i hestestalden, da jeg fik en lussing.

Næste morgen skulle vi læsse roer. Da slog han mig over ryggen med en skovl. Det gjorde ondt, skønt han ikke slog rigtig til. Om eftermiddagen slog han mig med en møggreb på ryggen, fordi jeg ikke kunne tåle at gå og læsse roer. Det gik for langsomt.

Den sidste dag, jeg var på »Hedegården«, slog han mig med et piskeskæft ude i kostalden.

Dommeren: Hvorfor gjorde han det?

Hans: Jeg muggede vist for langsomt. Han hentede piske-

skaffet inde i bryggerset. Han kaldte på mig, og jeg skulle ligge mig ned på staldgulvet for at få klø.

Den sidste aften fik jeg prygl i sengen, hvorefter han bandt armene overkors på mig. De blev så bundet til sengen. Hvert af benene blev også bundet til jernsengen. I den stilling lå jeg hele natten og kunne først få armene fri efterhånden. Benene fik jeg først løsnet næste morgen, da husbond kom op og løste mig.

En dag sparkede han mig op mellem benene med træsko på.

Dommeren(til gårdejeren): Hvad siger De til den forklaring?

Gårdejeren: Det er forfærdelig at høre på. Det passer ikke.

Efter de meget modstridende forklaringer var det med stor interesse, retten gik over til at afhøre overlæge H.S. Biilmann, der siden 1910 havde været overlæge – og den eneste sådanne – ved Ringkjøbing Amts Sygehus, det officielle navn for sygehuset i Herning. Overlæge Biilmann, der kom til at virke ved sygehuset lige til sin død i 1938, var noget af en lægelig autoritet for by og egen, og hans udsagn havde derfor ingen ringe vægt. Han sagde bl.a.:

»Særlig råt er det, at drengen er sparket op i skridtet med sådan en kraft, at der er blodindsamlinger i venstre side af pungen. Han har sikkert fået sine læsioner, mens han har stået i forsvarsstilling. Marmoreringen på ryggen hidrører sikkert fra, at gårdejeren har trampet på drengens ryg. Den venstre overarm er slemt mishandlet. I den højre hofterregion er der en kraftig blodudstrækning, som tyder på alvorlig læsion. På venstre underben er der røde striber efter piskeslag«.

Overlægen gennemgik i det hele 2½ time lange retsmøde på

sygehuset de enkelte punkter i den lange erklæring, han havde afgivet. En del af skrammerne kunne hidrøre fra Hans' egne uheld. Biilmann karakteriserede Hans som en gennembankede, men ikke underernæret dreng. Han gjorde et forskræmt udtryk, da han blev indlagt på sygehuset en uge forinden, men nu har han det helt godt, syntes overlægen. Mærkerne var taget en del af nu, og han får ingen varige men.

Hans kunne iøvrigt på sygehuset glæde sig over stor bevågenhed fra helt ukendte mennesker. Det nærmest strømmede ind med chokolade og anden opmuntring til den lille patient.

»Sagen Lille Hans« var på det tidspunkt blevet en sag, der beskæftigede sindene ud over landet takket være den megen presseomtale. Der blev iværksat pengeindsamlinger til Hans og hans mor, og efter datidens forhold kom der betragtelige beløb ind. På Færchs Tobaksfabrik i Holstebro indsamledes f.eks. ikke mindre end 3.000 kr.

I Folketinget

Dønningerne nåede også ind i Folketinget. Anledningen var, at tilhørerne under afhøringen af hustruen brød ud i noget, som enkelte aviser betragtede som hånlatter.

Folketinget behandlede netop da en revision af retsplejeloven, og folketingsmand Kr. Fuglsang (Venstre) tog tildragelsen i retssalen i Herning som et skræmmende eksempel på, at plejeloven af 1916 ikke fungerede særlig godt. Dommeren havde ganske vist midler i sin hånd til at skabe ro og respekt i retssalen, men det var åbenbart ikke nok.

»Jeg kalder det terror fra denne forsamling, der var ophidset på forhånd, før den kom ind i retssalen«, sagde folketingsmanden.»Den terroriserede både vidner og andre tilstedeværende, der ønskede, at det skulle foregå på en anden og mere human måde.

Retsplejeloven må affattes således, at selv en fattig husmandskone kan kræve den ret, at dørene lukkes og tilhørerne fjernes, når vidner generes. En sådan paragraf kunne være en støtte for svage dommere, der ikke selv er i stand til at varetage rettens værdighed. Er der ikke i denne sag grundlag for justitsministeren til en i lille påtale til den mand, der har beklædt dommersædet i Herning?«.

Så vidt kom det dog ikke. Dommer Christensen i Herning var kendt som en rolig, besindig og retsskaffen mand, og han forklarede, at han ikke var forberedt på den overfyldte tilhørerplads, da han kom til retsmødet. Dette var grunden til, at han ikke reagerede, da tilhørerne, der i læng-

gere tid havde forholdt sig ganske rolige, morede sig højlydt over fruens manglende viden om, hvad der tilsyneladende var foregået.

Sikkert på grund af disse dømminger helt ind i landets lovgivende forsamling blev tidspunktet hemmeligholdt, da afhøringerne genoptages fredag 21. november 1930. Alligevel var der mødt omkring 20 tilhørere, der havde fået nys om retsmødet.

Dommeren gjorde gårdejereren bekendt med, at statsadvokaten havde haft sagen til gennemsyn, og at han nu sigtedes for barnemishandling.

Dommeren: Benægter De stadig?

Sigtede: Ja! (Det kom kraftigt og bestemt).

En række nye vidner, alle folk fra egnen, som politiet havde fundet frem til, afhørtes nu. De ting, de fortalte, afviste den sigtede kategorisk.

Chr. Overgaard, Lind, havde f.eks. set Hans gå forbi, blå i ansigtet og med et mærke som efter slag. Han havde indtryk af, at drengen var blevet behandlet på en brutal måde.

Sigtede: Vidnet taler ikke sandt. Drengen havde tit en plet i ansigtet, men det var fordi han ikke vaskede sig ren.

Vidnet: Det var ikke snavs, Hans havde i ansigtet ved øret. Det var mærke efter slag.

En anden havde set Hans få klø med en hestetømme over nakken og ryggen, og husbestyrerinden hos naboen Niels Slumstrup oplyste, at hun en dag i oktober havde talt med Hans' husbond. Denne havde sagt, at nu havde han tærsket Hans på en sådan måde, som ingen andre ville have gjort, og han undrede sig over, at han kunne holde til det.

Et par dage efter kom Hans over til Slumstrups. Han så forkommen og forslået ud. Han havde en knude på hånd-

Ryggen, og Hans sagde, at den stammede fra et slag af et piskeskaft. Dagen efter fik Hans om morgenen kaffe hos Slumstrups og sagde da, at han havde ligget bundet i sengen hele natten.

Husbestyrerinden og Slumstrup talte om morgenen den 24. oktober om, at der burde skrides ind og Hans fjernes fra »Hedegården«, da han så misrøgt ud.

- Vi ville have meldt sagen, men så var det, at repræsentanten fra Herning mødte drengen på vejen og tog sig af ham.

Husbestyrerinden erklærede, at Hans ikke havde fået prygl af Slumstrup, da han kom for at aflevere nogle stjalne madvarer.

Sigtedes forsvarer, sagfører Ebbesen: Sagde Hans den dag (24. okt.) noget om, at han havde fået prygl?

Vidnet: Han sagde, at han om morgenen havde fået et slag i hovedet af et skovblad. Han omtalte ikke, at han havde fået prygl dagen før med det bræt, der skulle være knækket på hans ryg.

En karl, der i halvandet år 1. november 1929 havde tjent på »Hedegården«, beskrev ejeren som noget hidsig, men ret flink når undertages den tid, hvor hidsigheden løb af med ham. Somme tider fik karlen lussinger 2-3 gange om ugen, og til andre tider gik der en hel måned. Han regnede dog ikke kløene for noget og var aldrig bange.

Politimesteren under anklage

Hvad der hidtil var kommet frem i sagen, var stort set gået gårdejeren imod. Det var måske det, der var årsag til, at hans hustru, den 25. november i Herning Folkeblad under overskriften »Hvem har den største skyld?« offentliggjorde et længere indlæg med angreb til forskellig side.

Hun skrev, at hun vel var den, der kendte sagen bedst »og jeg synes, at der er begået en meget stor fejl ved kun at tro på drengens forklaringer og ikke høre sagen fra begge sider, før der blev fortaget noget«.

- Hvis andre kendte drengen så godt, som vi gør, ville ingen tro ham; han sagde næsten ikke et sandt ord, mens han var her: hvad han var mester til, var at lyve og stjæle, og underligt, at drengen blev værre og værre. De sidste måneder var det rent galt, han gik op om natten, slog ruder ind, krøb ind og gennemrodede skuffer og skabe, låsede skrivebordet op og tog penge, hvor han kunne finde dem, og bagefter nægtede han det bestemt. Der gik flere uger, før han endelig gik ved, at det var ham.

Jeg ville have ham sendt hjem, men min mand syntes, at det var synd for hans mor; da det til sidst blev for meget, klagede min mand over det til læreren og købmand Jensen, der er i værgerådet; men det hjalp ikke, før der var andre, der klagede. Hans var jo lærerens kæledægge, fordi han ville sige »De« til læreren, og det ville de andre børn ikke. Hans har også stjålet penge fra læreren, men det gjorde jo ikke noget. Ja, sådan en dreng er Hans!

Den morgen, han gik fra os, fejlede han ikke noget; hvordan kunne han så blive så dårlig, før han nåede skolen? Noget mystisk er der jo ved sagen: Hvor opholdt drengen sig hver dag, når han kom fra skole? Han kom ikke hjem før kl. 3½ eller 4, skønt han burde være her kl. 1½ eller 2. Og hvad skulle drengen hos vor nabo 3½ time om torsdagen eller 1½ time fredag morgen (den dag, han kom herfra)? Der skulle vel aldrig være en, der havde slået drengen og bagefter betalt ham for at tie?

Efter skildringen af anholdelsen af hendes mand og politimesterens udtalelser til hende i den forbindelse (gengivet side 21), slutter indlægget:

»Og ikke nok med det. Da jeg kom i retten den dag (6. nov.) ulykkelig og nervøs, så skulle man hånes, fordi de ikke troede, jeg talte sandhed. Ikke en eneste forbød publikums latter og støj. Det var jo første gang, jeg mødte i retten; det var det derimod ikke for dommerens vedkommende, så han burde ikke være så nervøs. Hvis jeg oftere bliver udsat for at møde i retten, så håber jeg, at jeg kan fordre at tale for lukkede døre.

Disse oplysninger til eftertanke. Kun få aner, hvilke uretfærdigheder, der er begået mod os. I øvrigt undlader jeg ikke at bemærke, at største parten af vore naboer har holdt sig uden for den ondskabsfulde sladder«.

Artiklen blev gengivet i de fleste af landets blade, og angrebet på politimesteren for embedsmisbrug vakte opsigt. Flere lederskribenter tog stærkt afstand fra politimesterens optræden, hvis det havde været som skildret. Aarhus Stiftstidende skrev bl.a.:

»Det må bestemt kræves, at beskyldningerne mod politimesteren ikke afgøres med nogle erklæringer eller dementier, men at de klarlægges gennem en regulær retssag.

Thi beskyldningerne er af en sådan natur, at de ikke kan skubbes til side med en overlegen håndbevægelse, de går nemlig ud på, at politimesteren har forset sig mod selv retsplejelovens ånd og bogstav«.

Politimesteren var selv tavs. Jeg udtaler mig aldrig offentligt i en sådan sag, lod han bekendtgøre. Det fik Herning Folkeblad til at spørge:

»Mon det er klogt af politimesteren at sætte sig på den høje hest og lade, som om der ingenting er sket? Har politimesteren optrådt korrekt ved anholdelsen, burde han straks give offentligheden besked herom. En politimester kan ikke lade sig stemple som brutal (det udtryk er brugt flere gange i artiklen) uden at han må renses herfor.

Den værste beskyldning mod politimesteren er dog, når det i artiklen hedder: Da min mand sagde farvel til mig, udbrød politimesteren: »Ja, sig nu farvel til din lille skat, nu ser De hende ikke foreløbig. De skal få den hårdeste straf der kan fås!«.

Har politimesteren udtalt sig således, vil det jo sige, at han har taget parti mod den anholdte, før han er blevet afhørt, og mens sagen endnu kun er til efterforskning. Har gårdejeren gjort det, han er sigtet for, bør han have sin straf derfor, men han har ret til at blive hørt, før man fælder dommen, og en politimester bør vide, at han ikke kan tage parti i en sag, så længe den er til efterforskning. Først når det offentlige har rejst anklage mod en mand, må politimesteren tage parti, thi da er han offentlig anklager, men heller ikke før.

Forhåbentlig er politimesteren i stand til at rense sig for hustruens angreb, men politimesterens tavshed kan let blive betragtet, som om han ikke kan rense sig. Derfor bør politimesteren svare«.

Nogle dage efter forlød det, at politimesteren havde været hos statsadvokaten i Viborg, og at de skulle være enedes om, at der intet skulle foretages i sagen. Det fik Herning Folkeblad til at gøre skarpe udfald:

»Bliver sagen dysset ned, uden at fru en afhøres, og uden at politimesteren renser sig, så er politimesteren dermed moralsk dømt, og hans virksomhed som politimester i Herning vil være en umulighed«.

På det tidspunkt var justitsminister C. Th. Zahle på grund af røret gået ind i sagen og havde pålagt statsadvokat Berthing, Viborg, at foretage en undersøgelse. Han var i Herning kort før jul og afhørte i ca. 3 timer ægteparret, politimesteren og overbetjent Helstrup, der havde været med til anholdelsen.

Der gik en erklæring fra statsadvokaten til justitsministeriet, som så måtte afgøre, hvad der videre skulle ske. Resultatet af disse overvejelser nåede aldrig til offentlighedens kendskab.

Nye vidner

Da efterforskningen fortsattes ved et nyt retsmøde 7. december, var Hans mødt frem sammen med sin moder.

Han var nu udskrevet fra sygehuset.

Ved den lejlighed afhørtes bl.a. Hans' moder, fru Jensine Hansen.

Dommeren: Har Hans aldrig fortalt dem noget om, at han fik prygl?

Fru Hansen: Aldrig. Han har kun fortalt, at han nu og da fik en lussing.

Moderen forklarede videre, at drengen et par dage efter, at han var kommet i pladsen, var løbet hjem, fordi han skulle samle sten. Hun havde dog straks sendt ham tilbage. Hans husbond havde nogen tid efter sendt et brev med Hans hjem, hvori han skrev, at drengen sikkert ikke egnede sig til landarbejdet. Moderen havde dog bedt ham se gennem fingre med ham og beholde ham. En dag omkring Storemarked var Hans hjemme for at skifte skjorte, og hans moder havde da bemærket, at han var plettet og rødtribet på skulderen og den ene side.

Dommeren: Spurgte De ikke drengen, hvor han havde fået det fra?

Fru Hansen: Jo, men han svarede plot:» Aah, det ved jeg ikke«

Dommeren: Hvad tænkte De, da De så det?

Vidnet: Jeg tænkte, at drengen havde fået en temmelig hård revselse, men jeg beroligede mig med, at han måske havde revet eller stødt sig.

Gårdejerens forsvarer, sagfører Ebbesen til Hans:

- Har du aldrig fortalt din mor, at du blev pryglet?

Hans: Nej, det har jeg ikke. Jeg har kun fortalt, at jeg fik lussinger.

Forsvareren: Hvorfor har du ikke fortalt hende det?

Hans: Det var fordi, hun ikke skulle blive ked af det.

Forsvareren: Hvorfor tror du, at din mor skulle blive ked af det?

Hans: Det ved jeg ikke.

Lærer Johs. Rolsted, Kølkjær, var også i vidneskranken.

Dommeren: Hvordan var drengen i skolen?

Vidnet: Han var flittig og lydige.

Dommeren: Har Hans fortalt, at han fik prygl?

Vidnet: Ja, han har engang fortalt mig, at han blev slået med et stykke jern.

Dommeren: Hvor havde husbond slået ham?

Vidnet: Over benene.

Forsvareren: Lagde De vægt på dette?

Vidnet: Nej, men jeg husket ikke af hvilken grund.

Forsvareren: Har Hans nogensinde til Dem beklaget sig over, at han blev dårlig behandlet?

Vidnet: Nej, Hans sagde ikke noget, undtagen man spurgte ham.

Landsretssagfører Tage Christensen (sagfører for Hans' moder): Gik snakken derude om, at Hans blev mishandlet?

Vidnet: Ja, det havde den jo gået længe.

Forsvareren: Har De skrevet til gårdejeren, at De anså det for bedst, at Hans kom under værgerådet?

Vidnet: Ja, det har jeg. Han skrev først til mig, at han ikke ville beholde Hans mere. Derfor svarede jeg således.

Købmand A. Jensen, Kølkjær forklarede, at det navnlig

var madspørgsmålet, snakken på egnen havde gået om. Der havde omkring oktober været nogen snak om, at drengen fik prygl, men det var dog kun ubestemte rygter.

Dommeren: Så drengen forslået ud?

Vidnet: Det syntes jeg ikke.

I retsmødet kom påstand iøvrigt igen til at stå mod påstand: Hans hævdede, at både hustruen og tjenestepigen havde set ham blive pryglet, men begge nægtede. Tjenestepigen ville dog indrømme, at hun havde hørt ham skrike.

Gårdejeren ønskede drengens mentale tilstand undersøgt, »for det er jo forskrækkeligt, som han står og lyver«. Forsvareren krævede overlæge Biilmanns lægeerklæring forelagt Retslægerådet. Det gik retten med til, hvorefter forundersøgelsen måtte afvente denne udtalelse.

Der gik temmelig lang tid, nemlig til 25. februar 1931, før sagen igen dukkede op i retten i Herning. Alligevel var der stadig så stor interesse for den, at en halv snes tilhørere måtte gå med uforrettet sag. Der var ikke plads til dem i retssalen.

Retslægerådet havde fremsendt en lang erklæring, hvoraf fremgik, at rådet fandt det overvejende sandsynligt, at en del af de læsioner, der var omtalt i overlæge Biilmanns erklæring, »er fremkommet ved revselse, der må siges at være uforsvarlige. Med sikkerhed kan det dog ikke fastslås, at læsionerne skyldes revselse, men efter drengens forklaring er det mest sandsynligt«.

På den anden side, hed det videre, kan påstanden om, at en del af læsionerne er fremkommet ved uheld under arbejde, ikke afvises.

Kredslæge C. Sørensen havde afgivet en erklæring, hvori han udtalte, at det, Hans havde været ude for, må betegnes som vold. Da drengen blev bragt til kredslægen, var

han i en så snavset forfatning, at lægen ikke for snavs kunne se, om der var blodunderløbne pletter på ham.

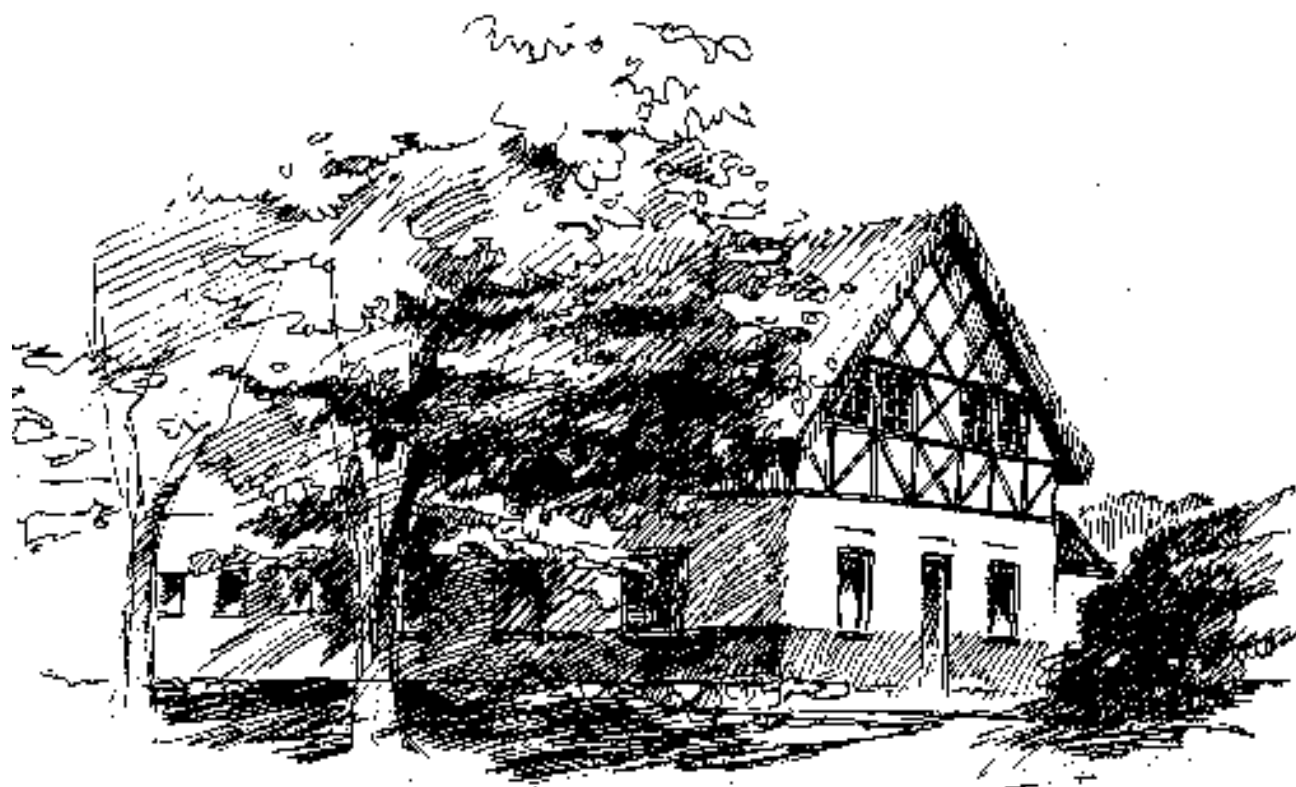
Fra overlægen på Brejning Åndssvageanstalt, hvor Hans havde været indlagt for at få konstateret drengens sjælelige forfatning, oplæstes en erklæring. I den hed det, at Hans har en normal tænkning i firhold til sin alder. Den intelligensprøve, han blev underkastet, viste at han nærmest var intelligent. Han må betragtes som sandhedstro, idet han altid holder sig til kendsgerningerne og ikke er fantasifuld som så mange drenge i hans alder. Hans kundskaber er dog små, væsentlig på grund af uheldige forhold i drengens opvækst og savnet af et godt hjem.

På Nørregades skole havde Hans været på kant med lærerinderne Bojsen og Skodshøj, og det prægede en udtalelse fra skolen underskrevet af overlærer Thau Jensen (der aldrig selv havde haft Hans i skolen). I den hed det, at Hans havde været doven, usandfærdig og upålidelig. Hans evner er kun små. Opførelsen nogenlunde, men lad. Han var næsten altid snavset og uappetitlig at se til.

Dommeren overlod det til den sigtede selv at afgøre, hvor han ønskede sagen pådømt. Han foretrak Venstre Landsret i Viborg, formentlig på grund af den turbulens, der havde været om retsmøderne i Herning.

Sagen gik derefter til statsadvokaten til afgørelse af tiltagespørgsmålet.

Hans opholdt sig på det tidspunkt, på drengehjemmet »Himmelbjerggården«, hvor forstanderen erklærede, at han skikkede sig godt og ikke mere spiste unormalt. »Han er åbenbart kommet under den rette behandling«, konstaterede Herning Folkeblad.

I landsretten

Da sagen den 28. marts 1931 – 6 måneder efter at Hans var blevet samlet op på vejen nær Køljkær – kom for Vestre Landsret i Viborg, var det statsadvokat Berthing, der mødte for anklagemyndigheden. Overretssagfører S.P. Sørensen, Viborg, var beskikket forsvarer. De tre landsdommeren Bendtzen, Bertelsen og Veldbæk beklædte dommersædet.

At offentligheden spændt afventede rettens vurdering fremgik af, at ikke færre end 10 pressefolk sad i referentlogen, noget helt usædvanligt.

Statsadvokaten gennemgik sagens indhold og sagde så:

- Hans har ikke gået og beklaget sig til enhver. Det er ikke hans natur. Derfor har gennempryglingen kunnet foregå så længe, som tilfældet har været.

Hans har kun sagt til moderen, at han fik lussinger en gang imellem. Han har været hård i det. Erklæringen fra Brejning Åndssvageanstalt lægger jeg vægt på. Den siger, at Hans er normal begavet. Hans temperament er trægt, men hans udsagn kan man som regel stole på.

Forstanderen for »Himmelbjerggården« har sendt mig en erklæring angående Hans, der har været på hjemmet siden 2. januar. Der er ikke bemærket nogen uærlighed hos ham i de tre måneder, ej heller ulydighed eller trods. Drengen er altså god nok, når han kommer under de rette omgivelser.

Hans blev nu kaldt frem for retsformanden, landsdommer Bendtzen, der indskærpede ham at tale sandhed.

- Hvornår sparkede din husbond dig i skridtet?

Hans: Det var i den sidste tid, jeg var i pladsen. Det skete ude i gården.

Retsformanden: Hvorfor gjorde han det?

Hans: Det husker jeg ikke.

Retsformanden: Gjorde det ondt?

Hans: Ja. Også længe efter. Der var sår en tid efter.

Dommeren: Du blev stangt af en tyr. Hvor ramte den?

Hans: I maven, slet ikke i skridtet.

Forsvareren: Har du ikke sagt til din husbond, at du var faldet med cyklen og havde slået dig i skridtet?

Hans benægtede dette.

Dommeren: Overlægen i Herning siger i en erklæring, at der ved indlæggelsen på sygehuset fandtes en blødning i venstre halvdel af pungen og tillige ret friske blodudtræk i mellemkødet. Det vidner om en slem medfart.

Statsadvokatens procedure varede i fem kvarter.

- Der har ikke været vidner til pryglert, dog hævder Hans, at pigen og fru en skal have set noget, men de benægter til dels dette. De har i hvert fald ikke set noget af betydning. Hans' forklaringer er fremsat ganske nøgternt. Han overdriver åbenbart ikke. Den tiltalte nægter jo alt. Han siger kun, at han har rusket ham.

Hans kone siger, at hun to gange har set sin mand give drengen lussinger, når han har stjålet eller ikke villet tilstå, og når han har røget cigaretter i sengen. Dette er af betydning, idet den tiltalte jo hævder aldrig at have givet drengen lussinger.

Pigen, Maren, fortæller, at drengen er upålidelig. Hun har flere gange hørt Hans skribe i stalden, når han var alene med husbonden. Hun er ikke i tvivl om, at Hans fik klø, men har intet set. Også på loftet har hun hørt ham skribe

højt. Maren sagde til en tidligere tjenestekar, at Hans fik daglige klø. Han havde det ikke godt. Hans havde dog ofte fortjent kløene, siger pigen. Engang havde hun ude i marken taget pisen fra gårdejeren, for at han ikke skulle slå Hans, da han ikke kunne binde op hurtigt nok.

Statsadvokaten konkluderede, at Hans var blevet slået og mishandlet på en ganske uforsvarlig måde. Vold, vanrøgt og forsømmelser, sådan karakteriserer kredslægen og overlægen drengens behandling.

Af de 28 punkter i overlæge Biilmanns erklæring var kun de 6 mest graverende læsioner medtaget i anklageskriftet, men de var til gengæld fremkaldt ved legemlige revselse, som Retslægerådet har karakteriseret som uforsvarlige fastslog statsadvokaten.

Jeg må derfor fastholde, at den tiltalte har gjort sig skyldig i grov og brutal optræden over for en 11-årig dreng, der var betroet i hans varetægt. Læsionerne er bibragt drengen af gårdejeren, derom er ingen tvivl. Han har hamret løs på drengen og må nu bøde derfor. Den brutale voldshandling er der ingen undskyldning for. Jeg vil nedlægge påstand om, at tiltalte idømmes strengeste straf med fængsel på sædvanlig fangekost i længere tid samt en passende erstatning til drengen for den lidte overlast.

Forsvareren, overretssagfører S.P. Sørensen, fastslog, at sagen var slået alt for stærkt op fra første færd. Det hele er ikke nær så meget, som det pustets op til, og manden på »Hedegården« er ikke så slem, som han gøres til. Han var jo ked af drengen og ville af med ham. Det var hans godhed, at han beholdt ham i tjenesten efter moderens tilskyndelse.

Det lyder ganske utroligt at Hans skulle være mishandlet, således som han forklarer. Hans husbond ville have ham under værgerådet, da han var utro og løgnagtig. Jeg

tror ikke på Hans' forklaringer. Ingen har jo set noget. Det er jo ikke folk fra Køljkær, der rejste sagen, men en tilfældig bilist fra Herning, der tog Hans op at køre og så hørte drengens fantasifulde forklaring. Han er ikke nogen rar dreng. Han siger, at han sultede. Det passer ikke. Han var i god ernæringstilstand, også da han kom på sygehuset – trods voldsom appetit. Hvor drengens forklaringer lader sig kontrollere, viser de sig at være overdrevne.

Hans forstår at stille sig an og appellere til barmhjertigheden. Skolen i Herning siger, at han er upålidelig, og det lægger jeg vægt på.

Læsionerne bestrider den tiltalte at have bidraget drengen, og der er intet bevist herom. Hvor de stammer fra, ved jeg ikke. Han har skullet arbejde hårdt hos husbonden og har fået skrammer og læsioner under arbejdet. En ko trådte på ham, en tyr stangede ham og selv trådte han i glas og skar foden, så der opstod bullenskab. Også en loftsbjælke har han slået sig på, og han er fladet med en cykel. Der er således mange måder, han kan være kommet til skade på.

Jeg påstår frifindelse, da man ikke kan tro på drengens forklaringer. Sandheden ligger måske i midten som så ofte. Husbond har revset Hans, men kan ikke straffes derfor. Drengen er ikke sagesløs. Han stjæler og bliver tugtet. Det er der intet at sige til. Subsidiært må tiltalte idømmes en mindre straf. Nogen erstatning kan Hans ikke tilkomme.

Retsmødet sluttede med, at retsformanden spurgte den tiltalte, om han havde noget at sige.

Tiltalte: Kredslægen har udtalt sig til en mand ganske modsat det, som hans erklæring går ud på (misrøgt og vold). Kredslægens erklæring er usandfærdig. Det kunne have sin betydning at få kredslægen afhørt. Ellers har jeg ikke noget at sige.

Retsformanden besluttede imidlertid at optage sagen til dom på det foreliggende grundlag, og tre dage efter blev gårdejereren idømt fængsel på sædvanlig fangekost i 30 dage. Desuden skulle han betale Hans 150 kr. i erstatning. Det var næsten fem gange den løn, han skulle have for sommerhalvåret.

I dommens præmisser hed det: Efter det således foreliggende findes det tilstrækkeligt godtgjort, at tiltalte har sparket og slået drengen Hans ved forskellige lejligheder, og at en del af de drengen tilføjede læsioner hidrører fra tiltalte, deriblandt flere af de alvorligere. Idet drengens adfærd derhos ikke findes at have givet rimelig anledning til voldsgerningerne, vil tiltalte efter lov nr. 63 af 1. april 1911 paragraf 1 stykke 1 og 2 være at anse med en straf, der findes passende at kunne bestemmes til fængsel på sædvanlig fangekost i 30 dage.

Årene siden

Efter afsoningen vendte den dømte tilbage til »Hedegården«, men som så mange andre måtte han under landbrugskrisen i begyndelsen af 30'erne se sin bedrift gå på tvangsauktion. Han flyttede derefter med familien til en anden ejendom, hvor han i en årrække drev et mindre landbrug. Senere flyttede familien til Herning. Her døde manden i 1978, hustruen 10 år senere.

Gamle Kølkjær erindrer manden på »Hedegården« som en blød og behagelig og meget elskværdig mand, men man vidste også, at han kunne blive meget opfarende. Det var en almindelig opfattelse, at affæren i høj grad indvirkede på ham, så han blev meget stilfærdig. Han afstod også fra fremtidig at have tjenestefolk. Hustruen, der trofast havde stået ved sin mands side under sagen, var respekteret som en meget dygtig husmor og en god mor for sine børn.

Hans opholdt sig i 3 år på »Himmelbjerggården«, hvor han følte sig godt hjemme og var glad for at være. Derefter fik han plads på en stor gård ved Farre nær Hammel. Men han længtes tilbage til Herningegnen og fik pladser som landbrugsmedhjælper først i Simmelkjær, senere på »Store Albæk« mellem Snebjerg og Haunstrup.

I slutningen af 30'erne søgte han til byen og fik plads som renovationsarbejder i Herning, inden han blev indkaldt som soldat. 9. april 1940 lå han på Sønderborg kaserne, men inden mandskabet herfra nåede at rykke ud til kamp, havde den danske overgivelse fundet sted.

Efter soldatertjenesten vendte han tilbage til Herning

som arbejdsmand. Bl.a. var han med til at grave kloakrør ned i en række gader i Herning. Han var da ansat hos murermester Vagn Pedersen.

Da der bød sig en chance for at komme ind på Herning svineslagteris tarmafdeling, greb han den og var her i 6 år. Efter en kort afbrydelse vendte han tilbage til slagteriet, nu i konservesafdelingen. Her var han beskæftiget til 1968, da han måtte opgive arbejdet på grund af en kredsløbslidelse i benene. Han havde på det tidspunkt været ansat på slagteriet i sammenlagt 24 år. Han blev opereret, fik indlagt plasticårer i benene og overgik til invalidepension. På slagteriet var både hans foresatte og kammeraterne kedede af at skulle tage afsked med ham. Stabil, dygtig og vellidt lyder skudsmålet.

I 1973 rantes han yderligere af en blodprop i hjertet og blev først vakt til live i sidste øjeblik på sygehuset. Siden har han haft stort besvær med at få luft, så han tåler ikke anstrengelse. Engang imellem kører han småture i sin invalidebil, men opholder sig ellers i sin lejlighed optaget af læsning og puslespil.

Under besættelsen blev han gift i Herning. Parret boede først i de kommunale boliger i Teglvænget, men flyttede i 1951 til et af Hernings Andelsboligforenings nye byggeriger i den nordvestlige bydel som nogle af de første beboere her. Hustruen døde i 1980, og siden har han boet alene med hjælp fra den kommunale hjemmehjælp og gode naboer – i øvrigt den samme lejlighed, som han flyttede til for 40 år siden.

På kroppen bærer han endnu ar, der minder ham om tiden på »Hedegården«, men mentalt har han været så robust, at han er blevet forskånet med mareridt. Sin madmor tænker han på med taknemlighed. Forplejningen hos hen-

de var god, og hun prøvede at lægge sig imellem, når det var muligt.

Tilværelsen har på ingen måde været en dans på roser for den tjenestedreng, som hele landet en tid lang talte om. Men han har klaret sig uden at ligge andre til byrde og er stolt af aldrig at have været arbejdsløs.

Så mit liv har alligevel været godt, synes Lille Hans, nu 72år (nov. 1991).

Mogens Bendixen

Født 1925. Opvokset i Herning, journalistuddannet på Herning Folkeblad 1944-47, journalist Dannevirke, Haderslev, og Aarhus Stiftstidende 1947-52, redaktionssekretær Herning Folkeblad 1952, redaktør 1957, chefredaktør 1965-81.

Død 1997

LOKALHISTORISKE BØGER:

Brandvæsen og brande i Herning, Herning Brandvæsens 75 års jubilæum. 1984.

Det skete alt sammen på Fattiggårdens mark, Centralsygehusets 75 års jubilæum. 1985.

Vejen til en grøn kommune, Herning – bogen. 1985.

Den lange vej til glæden. Besættelsestiden på Heringegnen (medforfatter Ole Møller Jensen) 1986.

Historien om et børnehjem. Hammerum Herreds Børnehjems 100 års jubilæum. 1987.

50 år med badminton i Herning. Herning Badminton Klub af 1937's 50 års jubilæum. 1987.

Skabt i glæde og tak. Fredens Kirkes 25 års jubilæum. 1988.

Slagteri i Herning i 100 år. Herning Svineslagteris 100 års jubilæum. 1989.

100 år med Koopmann. Silkeborg – slagteriets 100 års jubilæum. 1990.

De første 25 år. Lions Club Hernings 25 års jubilæum. 1990.

Den nemme, gode varme. Fjernvarmens 40 års jubilæum i Herning. 1990.

Tennisliv i Herning. Herning Tennisklub 1901 – 1991. 1991.

Herning i 40'erne – mennesker og miljøer. Herning – bogen 1991.

Redaktør af *Herning Kirke i 100 år*. 1989.

Artikler til bl.a. *Hardsysselfolk II – mennesker og hændelser*, *Herning bogen*. 1984, *Herning Kirke i 100 år*.

LILLE HANS

AF MOGENS BENDIXSEN

Med tegninger af Torben Madsen

Bogen er tilrettelagt, trykt og udgivet 1991
Hos Broløs Grafisk Form og Tryk

*Bogen er skrevet ind som E-bog 2010
Af Thomas Dokkedahl Smeltvig Pedersen*

IBSEN 87-88409-01-5